

матеріалов / М.Н.Покровский; под ред. Н.Н.Попова; Укр. асоц. марко-лен. н.-и. институт; Ин-т истории. – Киев: Соцкиз України, 1935. – 168 с.

7. Покровский М.Н. Октябрьская революция. Сборник статей 1917-1927 / М.Н.Покровский. – Москва: Коммунистическая академия, 1929. – 419 с.

8. Покровский М.Н. Марксизм и особенности исторического развития России. Сборник статей 1922-1925 гг. / М.Н.Покровский. – Ленинград: Прибой, 1925. – 143 с.

9. Крутиков В.В. Историография истории советского общества / В.В.Крутиков; Кировоградский гос. пед. институт им. А.С.Пушкина. – Кировоград: без изд., 1991. – 167 с.

References

1. Danilov V.P. Peasant revolution in Russia, 1902-1922. Retrieved from <http://ladim.org/st007.php>

2. Danilov V.P. Fate of agriculture in Russia. Retrieved from <http://ladim.org/st006.php>

3. Danilov V.P. Origins and beginning of village tragedy. Retrieved from <http://ladim.org/st008.php>

4. (1921) Byulleten' 2-ho Vserossyyskogo s'ezda proletkul'tov (Bulletin of the 2nd All-Russian congress of proletarian culture), 1, 40-54.

5. Pokrovskiy M. (1924) Essays of Russian revolutionary movement during XIX - XX centuries. Moscow: Krasnaya virgin soil.

6. Pokrovskiy M.N. (1935) About Ukraine. Kiev: Socio-economical publishing house.

7. Pokrovskiy M.N. (1929) October revolution. Moscow: Communist academy.

8. Pokrovskiy M.N. (1925) Marxism and Features of historical development in Russia. Leningrad: Priboy.

9. Krutikov V.V. (1991) Historiography in the history of the Soviet society. Kirovograd: no publishing house.

I. Fareniy

THE CONCEPT OF «PEASANT REVOLUTION» OF THE MIKHAIL POKROVSKY'S SCIENTIFIC LEGACY

In recent decades, there was the process of rethinking events in the early twentieth century. Among the new approaches to the scientific vision of the appointed period was the concept of historian V.P.Danylova's peasant revolution. However, a similar approach to the explaining of the revolution events during the last century, long before Danilov was suggested by the leader of the Soviet historical science in 20's of the XX century Mikhail Pokrovsky. The article proposes to deepen the subject formation of the peasant revolution theory. The purpose of the article is to reveal the contents of the scientific concept of peasant revolution, developed by Mikhail Pokrovsky.

Mykhail Pokrovsky believed that capitalist transformation of the agricultural sector of the East Slavs was possible only on the basis of the peasant economy. Peasants tried to run the economy independently based on economic freedom, ownership of land and results of their labour. Such social aspirations contributed to formation of sound commodity producers out of peasant farms. However, the landlord autocratic system did not encourage this, causing a cycle of peasant revolutions, which began in the 16th century and continued in subsequent periods. Among these peasant revolutions M.Pokrovsky laid special emphasis on "Khmelnitsky's Revolution in Ukraine". From the scientist's viewpoint the process of peasant revolutions

is a defining trend in development of the East Slavic community, peasant revolutions are of a purely national origin.

The next stage of the peasant revolution was at the early 20th century. It was caused by the agricultural reform, implemented by P. Stolypin. It had an effect that had not been expected by its author – it accelerated formation of peasant layers being a social basis of the revolution. The peasant revolution of 1917 solved the agricultural question in favour of the peasantry. Results of this revolution contributed to the peasantry-oriented economic policy in the 1920's. M. Pokrovsky believed that the future of the Soviet power and socialist construction in the USSR depended on consideration of consequences of the peasant revolution of 1917.

The article expands scientific understanding of the origins and content of the concept of the peasant revolution and shows its consequences for development of humanities in the 1920's - 1930's and nowadays.

The concept of the peasant revolution of M.Pokrovsky is quite complete. Pokrovsky had unconditional reputation among the public. That's why the concept, proposed by Pokrovsky, had a strong position. The concept of the peasant revolution was forgotten due to Stalin's repressions against Pokrovsky's scientific school in 1930's. At the turn of the 20th – 21st centuries the concept of the peasant revolution was developed by V.P.Danylova on a new source and metrological basis and it appeared as a new and early unknown theoretical knowledge.

Key words: peasantry, peasant revolution, agricultural revolution, V.P.Danilov, M.N.Pokrovskiy.

УДК 94:061.2(477)''1918''

I. О. Шандра

кандидат історичних наук, доцент кафедри культурології Харківської державної академії культури

СОЮЗ ПРОМИСЛОВОСТІ, ТОРГІВЛІ, ФІНАНСІВ І СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ: СПРОБА ВЗАЄМОДІЇ З УРЯДОМ ГЕТЬМАНА П. П. СКОРОПАДСЬКОГО

Влада гетьмана П. П. Скоропадського створила сприятливі умови для консолідації підприємницьких сил українських земель. У 1918 р. представницькі організації підприємців об'єдналися в Союз промисловості, торгівлі, фінансів і сільського господарства України (ПРОТОФІС), який прагнув виробити механізми взаємодії з новою владою. Союз обстоював інтереси представників великого капіталу, вимагав гарантій недоторканності приватної власності, розвитку економіки на основі ринкових принципів, заперечував будь-які соціалістичні нововведення. У контексті загального розвитку представницького руху в Російській імперії в другій половині XIX – на початку XX ст. було закономірним прагнення економічної еліти до непорушності капіталістичного ладу в межах Української держави, а у зв'язку з крахом цієї ідеї – повернення до позицій збереження «єдиної та неподільної» країни.

Ключові слова: представницька організація підприємців, Союз промисловості, торгівлі, фінансів і сільського господарства України, З'їзди гірничопромисловців Півдня Росії, Всеросійське товариство цукрозаводчиків, Українська держава.

Постановка проблеми. У другій половині XIX – на початку XX ст. на українських землях сформувалися потужні представницькі організації інтересів капіталу (З'їзди гірничопромисловців Півдня Росії (м. Харків), Всеросійське товариство цукрозаводчиків (м. Київ), З'їзди представників промисловості й торгівлі Півдня Росії (м. Одеса), товариства заводчиків і фабрикантів у Києві, Харкові, Катеринославі, Херсоні та ін.). Оскільки головним напрямом діяльності цих об'єднань було налагодження ефективної взаємодії з органами державної влади, вони не могли залишитися осторонь глибоких політичних змін, які охопили Російську імперію на початку XX ст. Усі представницькі організації підприємців, і загальноімперські, і регіональні або місцеві, так чи так орієнтувалися на загальнодержавні процеси, форми та методи їхньої діяльності розроблені в умовах імперської дійсності, а економічні інтереси членів цих об'єднань були засновані на єдиному внутрішньому ринку.

Під час подій Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. у середовищі представників великого капіталу простежувалося домінування економічних інтересів над національними. Економічні ж інтереси зумовлювали доцільність, на думку підприємців, збереження єдиної держави. Незважаючи на бурхливі військово-політичні події, у 1917–1919 рр. продовжували діяти (часто тільки формально-організаційно) загальноімперські представницькі структури; створений у Петрограді в березні 1917 р. Всеросійський союз торгівлі й промисловості намагався виконувати координаційну роботу.

Будь-які навіть натяки на соціалістичні перетворення та порушення підвалин капіталістичних відносин і ринкового господарства викликали природно гостре заперечення з боку представницьких об'єднань підприємців. У зв'язку з цим представницьким структурам, розташованим на українських землях, досить складно було знайти спільну мову з урядом УНР. Намір гетьмана П. П. Скоропадського «повернути життя в нормальне річище» цілком відповідав прагненням підприємницьких кіл до стабільності, прогнозованості, традиційності в економічних питаннях та готовності влади до діалогу з представниками капіталу. Однією зі спроб взаємодії представницьких організацій з урядом П. П. Скоропадського став Союз промисловості, торгівлі, фінансів і сільського господарства України (ПРОТОФІС).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі ПРОТОФІС схарактеризовано в контексті переважно соціальної опори правління П. П. Скоропадського, зазвичай, з обмеженням тільки періодом національно-демократичної революції й відірвано від загального процесу формування мережі представницьких підприємницьких структур. «Енциклопедія українознавства» визначає ПРОТОФІС як «російську політичну організацію на Україні» [1, с. 2974]. Такий висновок автори зробили на підставі підтримки Союзом гасла про відновлення «єдиної неподільної Російської імперії».

Виважений погляд на соціальні й організаційні сили, що підтримували гетьманське правління, пропонує проф. Р. Я. Пиріг у своїй роботі «Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси». Він кваліфікує цей Союз як власницько-корпоративне

об'єднання та відстежує його вплив на політику гетьманського уряду [2].

Мета. Розвідка являє собою спробу проаналізувати процес утворення ПРОТОФІСу як черговий етап у розвитку представницьких організацій підприємців на українських землях, виокремити погляди їхніх членів на соціально-економічні та суспільні процеси в умовах революційних змін на українських землях, показати їхню економічну зумовленість.

Виклад основного матеріалу. З утвердженням в Україні влади гетьмана П. П. Скоропадського у квітні 1918 р. представницькі організації підприємців отримали друге дихання. Вони наголошували на «непохитній істині, що виробничі відносини не можуть бути змінені одним бажанням влади», і радо вітали процес економічного відновлення [3, с. 16519]. У травні 1918 р. представники капіталу констатували: «Життя мститься за себе жорстоко, коли порушуються основні закони економічного буття й господарського розвитку. У результаті божевільної спроби насильно змінити характер історичного розвитку Росія роздроблена на частини, її народи розорені, перебувають на останній сходинці зубожіння й уярмлені, основи її буття – її промисловість, її торгівля, її сільське господарство – знищені, і необхідно витратити величезну кількість енергії всіх живих сил країни для усунення всіх заподіяних країні революційних руйнувань» [3, с. 16519]. Підприємці навіть висловлювали припущення, що «можливо, долею судилося Києву бути не тільки центром України, але й знову взяти на себе об'єднання землі Російської» [4, с. 39].

Підприємницькі кола намагалися створити свої представницькі структури в межах проголошеної Української держави. У травні 1918 р. з ініціативи Товариства цукрозаводчиків у Києві зібрався з'їзд Союзу промисловості, торгівлі, фінансів і сільського господарства України (близько тисячі делегатів від усіх наявних на українських землях представницьких організацій). На цьому торгово-промисловому форумі були присутні голова Ради Міністрів Ф. А. Лизогуб, міністр торгівлі й промисловості С. М. Гутник, міністр фінансів А. К. Ржепецький; головою з'їзду було обрано М. Ф. фон Дітмара (гірничий інженер; голова Ради З'їздів гірничопромисловців Півдня Росії, 1906–1919 рр.; заступник голови Ради Всеросійських з'їздів представників промисловості й торгівлі, 1912–1916 рр.; голова Ради Санкт-Петербурзького торгового банку, 1906–1917 рр.; член Державної ради з 1912 р.; член Особливої наради з оборони з 1915 р. та Економічної ради при Тимчасовому уряді з 1917 р. [5, с. 624–625]). Робота проходила в кількох секціях: сільськогосподарській, торгово-промисловій, робітничій, фінансовій, транспортній.

У своїй промові до делегатів голова Ради Міністрів запевнив, що «ніяких експериментів, заснованих на соціалістичному дусі, ми [члени уряду] не робитимемо», кожна людина зможе спокійно працювати, не турбуючись ні про власне життя, ні про власне майно [6, с. 16553]. На думку Ф. А. Лизогуба, саме буржуазія – «це підготовлений до державного життя клас; він має пристосуватися й об'єднатися для цієї міцної, широкої, державної роботи, і матеріальне

благополуччя залежить від цих широких, міцних поглядів на життя» [6, с. 16553].

Зі свого боку, голова з'їзду М. Ф. фон Дітмар окреслив вимогу до себе й усіх підприємців – «працювати спільно з урядом і допомагати йому у створенні вільної та щасливої України», а також висловив упевненість, що «уряд виведе країну на шлях культури й прогресу, і Україна стане рідною матір'ю для всіх її громадян» [6, с. 16554–16555]. Голова Тимчасового комітету Союзу товариств заводчиків і фабрикантів України («Суозіф») гірничий інженер О. А. Оцуп звернувся до всіх присутніх із промовою, де зазначив, що «нинішній момент покладає на промисловість величне творче завдання. Здорову цілину її творчості ми бачимо не в мінливих моментах тієї чи тієї політичної ситуації, а в економічному залізному законі історичної необхідності, який рано чи пізно має *висунути промислову буржуазію як істинного творця нових цінностей* силою об'єктивних причин світового капіталістичного ладу (курсив наш – І. Ш.)» [7, 18 зв.].

Як найдавніша та найвпливовіша представницька організація українських земель З'їзду гірничопромисловців Півдня Росії намагалися налагодити ефективні зв'язки з гетьманським урядом і без посередництва ПРОТОФІСу. У червні 1918 р. голова Ради З'їздів гірничопромисловців М. Ф. фон Дітмар звернувся з доповідною запискою до голови Ради Міністрів Ф. А. Лизогуба, де вказував на критичне становище промисловості, причиною якого вважав державні неплатежі [8, с. 16591]. Щодо восьмигодинного робочого дня підприємницькі корпорації висловлювали принципову згоду стосовно такого переходу, але тільки там, де це відповідало б специфіці виробництва; в умовах браку робочих рук, а особливо – кваліфікованих кадрів, такий перехід уважали неможливим і передчасним [9, с. 16600]. Підприємці пропонували затвердити тривалість робочого дня по 10–12 годин з оплатою понаднормового часу в півторакратному розмірі.

Уже в липні 1918 р. на засіданні Ради З'їздів гірничопромисловців Півдня Росії розглядався поточний стан їхніх клопотань перед українським урядом. У додаток до поданих звернень гірничопромисловці акцентували ще й на необхідності унормування ревізій, які проводило австро-угорське командування, надання Луганській торговій школі субсидії в розмірі 3 тис. руб., сприяння перевезенню техніки й устаткування з російських територій до їхніх власників в Україні, асигнування 9,5 тис. руб. Катеринославському гірничому інституту для проведення досліджень Донецького басейну [10, с. 3–4]. Увесь цей перелік поточних клопотань засвідчував подальшу активну роботу представницького об'єднання, інстинктивно швидке повернення до питань мирної розбудови.

Свою представницьку діяльність проводило й Всеросійське товариство цукрозаводчиків. У грудні 1918 р. ним була укладена угода з Всеукраїнським професійним союзом працівників у цукровій промисловості, де були визначені надбавки для окремих категорій робітників, 8-годинний робочий день, скасовано понаднормові години праці, встановлено виплату вихідної допомоги в разі звільнення та інші умови [11, с. 2]. Але всі ці заходи виявилися вкрай запізненими для стабілізації ситуації.

Подальші політичні зміни тільки поглиблювали економічну кризу на українських землях. Усі надії на відновлення стабільності підприємницькі представницькі організації покладали на білогвардійські війська. Це доводило, що великі підприємці не позбулися ілюзій стосовно можливості відновлення імперії. Під заголовком «Воскресіння з мертвих» у друкованому органі З'їздів гірничопромисловців Півдня Росії так було зображено прихід на українські землі денікінських військ: «Оволодіння Добровольчою армією Півднем Росії знаменує собою не тільки нову фазу в розвитку російської революції, але й відкриває нову еру в історії соціального й політичного розвитку Росії» [12, с. 16598]. Голова Ради З'їздів М. Ф. фон Дітмар очолював Донецький комітет сприяння збройним силам на Півдні Росії, своїми діями підтримував розбудову Добровольчої армії генерала А. І. Денікіна.

З остаточною утвердженням на українських землях більшовицької влади, протягом 1919 р. діяльність усіх представницьких організацій підприємців поступово припинилася. Наприкінці 1919 р., оцінюючи панування більшовизму, один із діячів представницького руху Я. Б. Діманштейн зазначав, що продуктивний розвиток був замінений «пустою фразеологією та грандіозними паперовими проектами зі створення поза часом і простором, поза всяким зв'язком з нацією соціалістичної блаженної держави, яка на практиці неминуче мала б стати й насправді стала царством жадливих злиднів, голоду, убивств і смерті. У страшних путях більшовицького ярма загинула без залишку будь-яка народногосподарська творчість» [12, с. 16600].

Висновки. Представницькі організації підприємців декларували, що їхні інтереси завжди збігаються з державницькими намірами політиків. Події Української національно-демократичної революції таїли в собі потенційну можливість для розвитку української державності. Найвищий державницький потенціал великі підприємці вбачали в правлінні гетьмана П. П. Скоропадського й виявляли згоду пристосовуватися до нових політичних реалій та змін на карті Європи. Представницькі організації великого капіталу на українських землях об'єдналися довкола Української держави та намагалися сформувати єдиний представницький орган країни – ПРОТОФІС. Однак внутрішні суперечності й зовнішня агресія не дали змоги реалізувати наміри розбудувати сильну, розвинену, незалежну Українську державу.

Список використаної літератури та джерел

1. *Енциклопедія Українознавства : Слов. частина : у 10 т. / голов. ред. В. Кубійович. – Париж – Нью-Йорк : Молоде життя, 1976. – Т. 8. – С.*
2. *Пиріг Р. Я. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси / Р. Я. Пиріг. – Київ : Інститут історії України, 2011. – 336 с.*
3. *К новой жизни // Горно-заводское дело. – 1918. – № 5–6. – С. 16519–16520.*
4. *Центральний державний історичний архів України в м. Києві (ЦДАК), ф. 2161, оп. 1, спр. 272, 53 арк.*
5. *Шандра И. А. Дитмар Николай Федорович / И. А. Шандра // Россия в Первой мировой войне. 1914–1918 : Энциклопедия : в 3 тт. / отв. редактор А. К. Сорокин. – М. : Политическая энциклопедия, 2014. – Т. 1 : А–Й. – С. 624–626.*

6. Съезд союза промышленности, торговли, финансов и сельского хозяйства Украины, состоявшийся с 15 по 18 мая 1918 года в Киеве // Горно-заводское дело. – 1918. – № 7–8. – С. 16551–16568.
7. ЦДІАК, ф. 2161, оп. 1, спр. 241, 28 арк.
8. О положении каменноугольной промышленности (Докладная записка председателя Совета Съезда горнопромышленников юга России Н. Ф. фон Дитмара председателю Совета Министров Ф. А. Лизогубу, 13 июня 1918 года) // Горно-заводское дело. – 1918. – № 9–10. – С. 16591.
9. Абрамов И. Современное положение Донецкого бассейна / И. Абрамов // Горно-заводское дело. – 1918. – № 9–10. – С. 16600–16603.
10. ЦДІАК, ф. 2161, оп. 1, спр. 235, 11 арк.
11. ЦДІАК, ф. 830, оп. 1, спр. 106, 2 арк.
12. Диманштейн Я. Воскресение из мертвых / Я. Диманштейн // Горно-заводское дело. – 1919. – № 1–2. – С. 16598–16603.

References

1. *Encyclopedia of Ukrainestuding* (1976). The dictionary part: in 10 vol. In B. Kubyovych (Ed.). Vol. 8. Paris – New York: Young Life (in Ukr.).
2. Pyrig, R. Y. (2011). *Ukrainian Hetman state in 1918. Historical Essays*. Kyiv: Institute of History of Ukraine (in Ukr.).
3. *To the New Life* (1918). *Gorno-zavodskoe delo (Mining and factory business)*, 5–6, 16519–16520 (in Russ.).
4. *Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv (CSHAK), fond 2161, opys 1, sprava 272, 53 p.* (in Ukr.).
5. Shandra, I. A. (2014). *Dytmar Nikolai Fedorovich. Russia in the First World War 1914 – 1918: 3 parts Encyclopedia*. In: A. K. Sorokin (Ed.). Moscow: *Political Encyclopedia, Part 1: А–Я*, 624–626 (in Russ.).
6. *The Congress of Union industry, trade, finance and agriculture Economy of Ukraine, which took place from 15 to 18 May 1918 in Kiev* (1918). *Gorno-zavodskoe delo (Mining and factory business)*, 7–8, 16551–16568 (in Russ.).
7. CSHAK, fond 2161, opys 1, sprava 241, 28 p. (in Ukr.).
8. *About the situation of the coal industry (Memorandum of Chairman of the Council of the Congress of Miners of the South of Russia from N. F. von Ditmar to the chairman of the Council of Ministers F. A. Lizogub, June 13, 1918)* (1918). *Gorno-zavodskoe delo (Mining and factory business)*, 9–10, 16591 (in Russ.).
9. Abramov, I. (1918). *Current Situation of the Donetsk coal area. Gorno-zavodskoe delo (Mining and factory business)*, 9–10, 16600–16603 (in Russ.).
10. CSHAK, fond 2161, opys 1, sprava 235, 11 p. (in Ukr.).
11. CSHAK, fond 830, opys 1, sprava 106, 2 p. (in Ukr.).
12. Dimanshtein, Y. (1919). *Resurrection of the Dead. Gorno-zavodskoe delo (Mining and factory business)*, 1–2, 16598–16603 (in Russ.).

I. Shandra

THE UNION OF INDUSTRY, TRADE, FINANCE AND AGRICULTURE OF UKRAINE: ATTEMPT TO COOPERATE WITH GOVERNMENT OF HETMAN P. P. SKOROPADSKY

The authority of hetman P. Skoropadsky created good conditions for the consolidation of the business community of the Ukrainian lands. In 1918, the representative organizations of employers united in Union industry, trade, finance and agriculture in Ukraine (PROTOFIS), which aimed to establish the ways of cooperation with the new government. Union representatives protected the interests of big capital demanded guarantees of inviolability of private property, development of economy based on market principles, denied any socialist innovations.

The purpose of study is characterizing PROTOFIS as a special stage in the development of representative organizations on Ukrainian lands.

Such a review became possible by analyzing periodicals representative organizations of employers (“Mining and Factory Business”, “Bulletin of the Sugar Industry”) and archive materials.

Materials of Congress of the Union are analyzed, leading position representative movement of businessmen and representatives of Ukrainian State Government (N. F. von Ditmar, F. A. Lizogub, A. A. Otsup etc.); the main principles are highlighted on which the Union is built its interaction with government circles; as the key of application of representative organizations, the attitude of businessmen to the problem of fundamental principle of of an 8-hour workday.

In the context of the general development of the representative motion in Russian Empire in the second half of XIX – early XX centuries was a logical desire to representatives of big business to the social and economic stability and inviolability of the capitalist system in the Ukrainian state, and in connection with the collapse of the idea – to return and save position “one and indivisible” state; it was an evident economic determinism of political processes by businessmen.

The most effective and organized period of Ukrainian national-democratic revolution of 1917 – 1921 was the collaboration of representative organizations P. P. Skoropadsky government that approached the development of socio-economic processes in the country. Developed by representatives of business community program of socio-economic transformation didn’t change, but ut was not enough to normalize public processes and expansion of social support Hetman’s reign.

Key words: Representative Organization of Entrepreneurs, Union of Industry, Trade, Finance and Agriculture of Ukraine, Congresses of South Russia Mining Industry, All-Russian Sugar Producers Association, Ukrainian State.

